

کاربرد فضای مجازی در آموزش زبان عربی، نیازها و چالش‌ها (با استفاده از روش دلفی در جمع‌آوری داده‌ها)

نوع مقاله: پژوهشی

محمودرضا توکلی محمدی* علی‌باقر طاهری‌نیا

۱. استادیار گروه آموزش زبان عربی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس آیت الله طالقانی قم، ایران، تهران.

۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم انسانی، ایران، تهران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۲۰

چکیده

امروزه با پیشرفت خیره‌کننده‌ی وسایل ارتباط جمعی و نقش پررنگ آنها در امر آموزش از یک طرف و همه‌گیری ویروس کرونا از طرف دیگر، آموزش مجازی نقش بسیار پررنگی را در روند آموزش به عهده گرفته و این امر بیش از پیش، بررسی راه‌کارها و چالش‌های آموزش مجازی را یادآور شده است. بر این اساس مقاله حاضر با استفاده از روش میدانی - پیمایشی و شیوه‌ی گردآوری پرسشنامه‌ای داده‌ها بر اساس روش دلفی، به بررسی دیدگاه کارشناسان حوزه‌ی آموزش مجازی در زمینه نقش و کاربرد فضای مجازی، در آموزش زبان عربی در ایران می‌پردازد. بر این اساس، مخاطبین پرسشنامه‌ها از میان کارشناسان سخت‌افزاری و نرم‌افزاری فعال در حوزه‌ی آموزش، کارشناسان آموزش در گروه‌های زبان و اساتید و مدرسان زبان عربی دانشگاه انتخاب گردیدند. بعد از ارائه‌ی دو مرحله‌ای پرسش‌نامه‌ی اولیه و تأیید روایی و پایایی آن بر طبق روش دلفی، در مرحله‌ی سوم، پرسش‌های تخصصی که در سه حیطه‌ی مهارت‌های لازم، حمایت‌های مورد نیاز و فعالیت‌های آموزشی هوشمند طراحی شده بود، در قالب پرسش‌نامه‌ی نهایی ارائه گردید. پاسخ‌های دریافت شده با نرم افزار SPSS16 و آزمون T تک‌نمونه‌ای میانگین، مورد بررسی قرار گرفت؛ نتایج به دست آمده نشان‌دهنده‌ی این واقعیت است که در آموزش مجازی زبان عربی در ایران، مهم‌ترین چالش، عدم نگاه مستقل و جداگانه به این مقوله است و به همین علت مهم‌ترین نیازهای این حیطه نیز مغفول مانده است. این نگاه مستقل در کنار بهره‌گیری از تجربه‌ی کشورهای عرب زبان در امر آموزش مجازی زبان عربی و نیز تربیت نیروی متخصص در زمینه‌های سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و آموزشی می‌تواند به شکوفایی و پویایی آموزش مجازی زبان عربی بینجامد. ایجاد یک بستر نرم‌افزاری مشترک میان تمامی سازمان‌های فعال در زمینه‌ی آموزش مجازی زبان عربی در ایران، می‌تواند در این زمینه بسیار راهگشا باشد.

کلیدواژه‌ها: روش دلفی، نرم افزار SPSS، فضای مجازی، آموزش برخط، زبان عربی.

مقدمه

اختلاف انسان‌ها در زبان، عاملی است که نیاز به یادگیری زبان دیگر اقوام جهت برقراری ارتباط و تسهیل روابط تجاری و انسانی و... را امری اجتناب ناپذیر نموده است. این نیاز در گذشته، با زندگی در میان اقوام دیگر و یادگیری زبان آنها به انجام می‌رسید؛ اما با گسترش روابط جوامع انسانی، به تدریج نیاز به آموزش زبان احساس شد؛ در این میان «آموزش زبان عربی سابقه‌ای بیش از چهارده قرن دارد؛ اولین مدارس آموزش زبان عربی در سرزمین‌های اسلامی از جمله ری، نیشابور، هرات، تبریز، استانبول و حیدرآباد ایجاد شدند و گروه‌ها و افراد زیادی از این سرزمین‌ها برای یادگیری این زبان به جزیره العرب سفر کردند.» (العصیلی، ۱۴۲۲: ۱۱)

تا مدت‌ها وجود این‌گونه مدارس، نیاز به آموزش زبان را برطرف می‌نمود؛ ولی در قرن‌های اخیر با پیشرفت روزافزون علوم از یک طرف و گسترش صنعت و روابط تجاری و صنعتی میان کشورها از طرف دیگر، نیاز به آشنایی با زبان‌های دیگر به شدت افزایش یافت و رشته‌های آموزش زبان یکی پس از دیگری در دانشگاه‌های مختلف دنیا پایه‌گذاری شد. در همین راستا نیز نظریه پردازان حوزه‌ی آموزش زبان، به ارائه‌ی نظریه‌های مختلف درباره‌ی آموزش زبان دوم به افراد غیر بومی پرداختند. با گسترش این نظریه‌ها، تقسیم‌بندی ویژه‌ای نیز میان شیوه‌های آموزشی قدیمی زبان با شیوه‌ها و نظریه‌های جدید به وجود آمد. «شیوه‌ی آموزش زبان‌های بیگانه بر روش‌های مختلفی استوار است مانند روش نحوی، روش ترجمه، روش خواندن، روش مستقیم، روش شنیداری - دیداری، روش شنیداری - گفتاری و...» (عبدالله، ۲۰۰۸: ۳۲) و بدیهی است که هریک از این شیوه‌ها، شرایط و بسترهای خاص خود را می‌طلبند که با توجه به مکان و زمان و سایر متغیرها، متفاوت خواهند بود.

در کنار این دگرگونی‌ها، در دهه‌ی اخیر با گسترش بی‌سابقه‌ی اینترنت، شبکه‌های مجازی و وسایل ارتباط جمعی اینترنت محور و در یک کلام، فضای مجازی، محیطی جدید، بی‌حد و مرز و با امکانات و توانایی‌های بی‌سابقه و بی‌نظیر در اختیار مدرسان آموزش زبان قرار گرفت؛ «در سال‌های اخیر استفاده از اینترنت در محیط‌های دانشگاهی به شدت افزایش یافته... اینترنت نه تنها به عنوان وسیله‌ای جدید در زمینه‌ی آموزش، بلکه به عنوان وسیله‌ی ارتباط با مسئولین امور تربیتی و آموزشی، وسیله‌ای برای جستجوی منابع جدید اطلاعاتی و وسیله‌ی تفریح به شمار

می‌رود.» (الخطیب، ۲۰۱۱م: ۲۹۴) بر همین اساس است که «امروزه اینترنت یکی از تأثیرگذارترین و فراگیرترین وسایل ارتباطی میان جوامع مختلف است... دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات عربی نیز، خواسته یا ناخواسته از این فناوری در فعالیت‌های علمی خود استفاده می‌کنند.» (تقوی و ضیغمی، ۱۳۹۳: ۱) در کنار تحول شگرفی که در زمینه‌ی روی آوردن به فضای مجازی در امر آموزش به وجود آمد، لزوم استفاده از نیروی متخصص در این زمینه و آموزش اساتید و معلمان و مدرسان برای استفاده صحیح و کاربردی و مناسب از آن نیز بیش از پیش احساس شد. «آموزش تعامل یا رفتار متقابل آموزشگر و فراگیرنده، بر اساس طراحی منظم و هدفدار آموزشگر، برای ایجاد تغییر در رفتار فراگیرنده است.» (میرزا محمدی، ۱۳۸۳: ۱۷) در همین راستا «آموزشگر حرفه‌ای کسی است که حقیقتاً در کار خود کفایت داشته باشد. وی در این سه رکن آموزش، یعنی شناخت فراگیران، موضوع و روش آموزش به خوبی کارآمد است.» (سرمد، ۱۳۷۹: ۱۴۳) بر این اساس، مقاله حاضر بر آن است تا با استفاده از روش دلفی، به بررسی چالش‌های فراروی استفاده از فضای مجازی در امر آموزش زبان عربی در ایران پرداخته و با تأکید بر حیطه‌ی تدریس، به بررسی نیازها، امکانات و مهارت‌های مدرسان زبان عربی اهتمام ورزد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

با توجه به درهم تنیدگی زبان فارسی و عربی، چه در حیطه‌ی واژگان و چه از نظر فرهنگی و دینی و چه در میدان ادبیات، ضرورت آشنایی ایرانیان با زبان عربی بر همه آشکار است و در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بر این امر تأکید شده است. بر این اساس، ضرورت پژوهش‌هایی که در این زمینه به انجام رسد امری بدیهی است؛ از طرفی با توجه به پررنگ‌تر شدن بحث فضای مجازی در امر آموزش، به خاطر شرایط ویژه‌ای که در همه گیری ویروس کرونا با آن روبرو هستیم، لزوم انجام پژوهش‌هایی که این امر را تسهیل کند به خوبی احساس می‌شود.

پرسش‌های پژوهش

- با توجه به آنچه گذشت، پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به دو پرسش زیر است:
۱. مهم‌ترین چالش‌ها و کاستی‌های کاربرد فضای مجازی در آموزش زبان عربی در ایران کدامند؟
 ۲. راهکارهای برطرف نمودن این کاستی‌ها و چالش‌ها چیست؟

پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون در ایران، مطالعات متعدد و متنوعی درباره امکان سنجی و بررسی ظرفیت نظام آموزشی ایران چه در سطح مدارس و چه دانشگاه‌ها (اعم از علوم پزشکی، فنی و حرفه‌ای، دولتی و...) در حیطه‌ی آموزش الکترونیک صورت گرفته است که از این جمله است:

پایان‌نامه‌ی "بررسی عوامل کلیدی موفقیت در آموزش الکترونیکی از دیدگاه خبرگان، متخصصان و دانشجویان با استفاده از روش Delphi-AHP در دانشگاه علوم پزشکی تهران"، نوشته‌ی نوشین محمدزاده، دانشگاه ارومیه (۱۳۹۶)؛ در این پایان‌نامه تلاش شده تا با بهره‌گیری از نظر متخصصان حوزه آموزش الکترونیک از جمله اعضای هیأت علمی، دانشجویان و خبرگان دانشکده مجازی دانشگاه علوم پزشکی تهران، بر موفقیت آموزش الکترونیکی در این دانشگاه صحنه گذاشته شود؛ در نهایت نیز عوامل مدیریتی، خدمات پشتیبانی، راهبرد آموزشی و منابع مالی بیشترین اهمیت را در تعیین اثر بخشی آموزش الکترونیک در این پژوهش به دست آورده و عامل یاددهنده - یادگیرنده کم‌ترین درجه‌ی اهمیت را از آن خود کرده است.

مقاله‌ی "عوامل مؤثر بر موفقیت یادگیری الکترونیکی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد مجازی دانشگاه علوم پزشکی تهران" به قلم فرنوش گلبد و همکاران، نشریه‌ی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، خرداد ۱۳۹۳، شماره‌ی ۲. در این مقاله میزان تأثیر چهار عامل محتوای، استاد، دانشجو و سامانه‌ی مجازی بر موفقیت یادگیری الکترونیکی از دیدگاه دانشجویان بررسی شده است. در این زمینه، دو عامل محتوا و استاد از نظر دانشجویان، تأثیر بیشتری داشته و عامل دانشجو و سامانه‌ی مجازی در رتبه‌های بعد قرار می‌گیرند.

مقاله‌ی "بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد مجازی (آموزش الکترونیکی) دانشکده‌های مدیریت و کارآفرینی دانشگاه تهران، به قلم مراد کردی و همکاران، چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار، ۱۳۹۵. نتیجه‌ی مقاله بر این نکته تأکید دارد که تعامل استاد و دانشجو در شیوه‌ی آموزش مجازی، دارای ارتباط معناداری در موفقیت تحصیلی دانشجویان بوده و هرچه این رابطه قوی‌تر باشد موفقیت تحصیلی بالاتری به دست می‌آید.

لازم به ذکر است که با یک جستجوی ساده در منابع اطلاعاتی اینترنتی با انبوهی از مقالات و پژوهش‌های این چنینی روبرو می‌شویم که درصد بسیار بالایی از آنها ویژه‌ی دانشگاه‌های علوم پزشکی هستند و برای جلوگیری از به درازا کشیده شدن سخن، از بیان آنها خودداری شد. در نهایت باید به این نکته مهم اشاره نمود که وجود تفاوت‌های معنادار در نتایج به دست آمده از این پژوهش‌ها، که تقریباً در بستری یکسان انجام گرفته‌اند، بر این مهم تأکید می‌نماید

که هرچند زیرساخت‌های آموزش مجازی برای بیشتر رشته‌ها یکسان است، اما روش انجام کار و نیازمندی‌ها و به تبع آن نیازسنجی‌های رشته‌های گوناگون با یکدیگر متفاوت بوده و لزوم انجام پژوهش‌های مستقل در مورد رشته‌های مختلف به خوبی احساس می‌گردد. بنابراین مقاله‌ی حاضر که در نوع خود تاکنون مشابهی در ایران ندارد، تلاش دارد تا با استفاده از روش دلفی، به بررسی چالش‌های فراروری استفاده از فضای مجازی در امر آموزش زبان عربی از دیدگاه متخصصان و کارشناسان این حوزه بپردازد.

روش دلفی

روش دلفی، برای جمع‌آوری دیدگاه‌ها و نظرات افراد متخصص و خبره در یک موضوع خاص که در مورد آن اختلاف نظر وجود دارد و یا تا کنون اجماع نظری در آن به وجود نیامده به کار می‌رود. «روش دلفی که اسم آن از معبد دلفی از یونان باستان اقتباس شده است، برای اولین بار در دهه ۱۹۵۰ میلادی توسط Rand Corporation مطرح شد.» (Linstone, 1975: 49) این روش زمانی به کار می‌رود که در خصوص یک موضوع خاص، به جمع‌آوری و ترکیب نظرات متخصصین حاذق نیاز باشد، به خصوص اگر این متخصصین از نظر جغرافیایی دور از یکدیگر باشند. اسامی این متخصصین که به عنوان اعضای هیئت Panel شناخته می‌شوند می‌تواند پوشیده بماند، اما مجموع نظراتی که آنها در خصوص آن به توافق رسیده‌اند، منتشر خواهد شد. (Brownson, 2018: 217) انتخاب صحیح اعضای پانل، تهیه و تدارک سؤالات سودمند در مرحله اول و توجه کامل به نظرات اعضای پانل و خلاصه کردن نظرات آنها در هر دور از بازنگری تضمین‌کننده‌ی موفقیت روش دلفی می‌باشد. (رضائیان، ۱۳۹۷: ۱۰۹۴)

طراحی پرسشنامه و اجرا در روش دلفی

این روش بیشتر به عنوان یک روش آینده پژوهانه به شمار می‌رود و منبع جمع‌آوری داده‌ها در آن را افراد متخصص و صاحب نظر در موضوع مورد بحث تشکیل می‌دهد. مبنای کار در این روش، استفاده از پرسش‌نامه‌هایی است که در دو یا چند مرحله طراحی می‌شود. در مرحله‌ی اول، موضوعات و ایده‌های اصلی طراحی شده و در مورد آن نظر سنجی می‌شود. با توجه به نتایج عمومی به دست آمده از مرحله‌ی اول، پرسش‌های مراحل بعدی (یک یا چند مرحله، بسته به موضوع) طراحی شده و در اختیار افراد قرار می‌گیرد تا ضمن ارزیابی پاسخ‌های اولیه خود، به آن پرسش‌ها پاسخ گویند. این امر باعث به وجود آمدن نوعی توافق ضمنی و اتفاق نظر میان شرکت‌کنندگان در مورد مباحث مطرح شده در پرسش‌نامه خواهد

شد. در نهایت نتایج به دست آمده، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و در اختیار پژوهشگران این حوزه قرار می‌گیرد. (ر.ک: <https://pmpiran.com/delphi-method>)

اولین مرحله در انجام روش دلفی مشخص کردن دقیق و صحیح اعضاء پانل است. معمولاً پانل سی نفره یا کمتر مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در ابتدا، یک پرسشنامه که اغلب سؤالات آن را می‌تواند سؤالات باز تشکیل داده باشد، برای اعضاء پانل ارسال خواهد شد. پس از جمع آوری نظرات اعضاء پانل در دور اول، پرسشنامه‌ی اولیه مورد بازنگری و تجدید نظر قرار خواهد گرفت و این پرسشنامه برای بار دوم برای کلیه اعضاء پانل ارسال خواهد شد. هدف از انجام این امر آن است که اعضاء پانل به یک توافق حداکثری درباره‌ی سؤالات پرسشنامه دست یابند. در طول این فرآیند که ممکن است از چند هفته تا چند ماه به طول انجامد، سؤالات پرسشنامه از حالت باز در دور اول به حالت چند پاسخ در دور دوم خواهد رسید. (Brownson, 2018: 217) در تعریف پرسشنامه در روش دلفی نیز باید گفت که پرسشنامه مصاحبه‌ای است که به صورت نوشته تهیه و بدون حضور مصاحبه کننده تکمیل می‌شود. در واقع، پرسشنامه روشی غیرحضوری و چند نفره برای گردآوری نظرات کارشناسان است. دلفی یک، سری از دوره‌های پیمایشی یا پرسشنامه‌ای است که با پرسشنامه‌ی اولیه، پرسشنامه‌ی دوره‌های بعدی را نیز شکل می‌دهد و باید در مرحله‌ی طراحی تحقیق در مورد آن تصمیم گرفته شود. (Dempsey PA, 2000: 176)

به طور معمول، در روش دلفی در دو دور سعی می‌شود که اعضاء پانل به یک توافق حداکثری درباره‌ی سؤالات پرسشنامه دست یابند. اما گاهی اوقات ممکن است تنها یک بار ارسال پرسشنامه انجام شود. همچنین، ارسال بیش از دو بار پرسشنامه هم ممکن است در نظر گرفته شود، اما از آنجایی که انجام این امر به ریزش اعضاء پانل در پاسخگویی می‌انجامد، کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. (McMillan, 2016: 656) پرسشنامه‌ی دور اول معمولاً بدون ساختار و دارای سؤالات باز است، این امر به شرکت کنندگان امکان می‌دهد تا از دامنه نسبتاً آزاد مطالبی راجع به موضوع مورد بررسی توضیح دهند. نقش دور اول، شناسایی موضوعات مرتبط با عنوان تحت مطالعه است که باید در دوره‌های بعدی به آنها پرداخته شود. سؤالات باز به منظور افزایش توانگری داده‌های جمع آوری شده، شناخته می‌شوند. (McGeary, 2009: 37)

روایی و پایایی پرسشنامه (Reliability & validity) در روش دلفی

در مرحله‌ی نخست باید به این نکته‌ی مهم اشاره شود که از نظر منتقدان روش دلفی، کنترل روایی و پایایی پرسش‌نامه در این روش، آسان نبوده و همین امر به عنوان یکی از نقاط ضعف آن مطرح شده و به ویژه به خاطرِ نداشتنِ نشانه‌ها و شواهدی از پایایی به شدت زیر سوال رفته است. خلاصه کلام آنکه منتقدان به این روش بر این باورند که اگر داده‌ها یا پرسش‌ها مشابهی به اعضای هیأت "پانل" داده شود، لزوماً خروجی یکسانی به دست نمی‌آید. برای حل این مشکل لینکلن و گوبا (Lincoln & Guba) یک شاخص چهار مقوله‌ای ارائه نموده‌اند که بر مبنای قابلیت انتقال (Transferability)، اعتبار یا قابل قبول بودن (Credibility)، قابل استفاده یا کاربرد (Applicability) و قابل حسابرسی یا سازگاری (Conformability) پایه گذاری شده است. (lindeman, 1975: 439) در هر صورت آنچه روایی و پایایی پرسش‌نامه در این روش را تضمین می‌کند عبارت است از «پرسش‌نامه‌های پی در پی و شرکت‌کنندگانی که درباره‌ی موضوع مورد بررسی، تخصص داشته و علاقه‌مند به شرکت در روش دلفی هستند... در نهایت، اعتبار نتایج حاصل از روش دلفی، تحت تأثیر میزان پاسخ‌دهی است. (Goodman, 1987: 731)

این امر در پژوهش حاضر نیز مدنظر قرار گرفت و با ارسال پرسش‌نامه‌های متعدد و پالایش آنها، تلاش شد در نهایت پرسش‌هایی که از نظر متخصصان و جامعه‌ی هدف آماری، تأثیرگذارتر و هدفمندتر بودند انتخاب شود و در ادامه این پرسش‌ها در اختیار اساتید رشته‌ی علوم تربیتی قرار گرفت و نظرات اصلاحی آنها نیز اعمال شد و به این ترتیب، سه پرسش‌نامه‌ی آخر، مطابق با نظریه‌ی دلفی، از روایی مطلوبی برخوردار شدند. برای بررسی پایایی نیز، پرسش‌نامه به صورت آزمایشی در اختیار یک گروه ده نفره از متخصصین قرار گرفت که خارج از جامعه‌ی آماری پژوهش بودند و بعد از یک هفته دوباره از آنها خواسته شد که به پرسش‌ها پاسخ دهند و در ادامه به عنوان یک ویژگی فنی ابزار اندازه‌گیری آلفای کرونباخ محاسبه شد و مقدار پایایی $(\alpha = .87)$ به دست آمد که سطح پایایی قابل قبولی به شمار می‌رود.

بیان مسأله و روش انجام پژوهش

بر اساس آنچه در مورد فرايند انجام پژوهش بر پايه‌ی روش دلفی گذشت، در اين پژوهش در مرحله‌ی نخست يك پرسش‌نامه حاوی ۸۷ سوال عمومی در اختيار متخصصان اين حوزه اعم از مدرسان و اساتيد، کارشناسان آموزش در گروه‌های عربی و موسسات آموزش زبان و کارشناسان انفورماتیک قرار گرفت و از آنها خواسته شد ضمن پاسخگویی به پرسش‌ها، میزان اعتبار و نزدیکی آنها به موضوع مورد بحث را نیز مشخص نمایند. اين پرسش‌نامه بعد از حذف برخی از پرسش‌ها دوباره ارجاع داده شد و در نهايت در مرحله‌ی دوم با بررسی پاسخ‌ها، پرسش‌نامه‌ای تخصصی طراحی شد که با سه عنوان اصلی، به بررسی سه حیطه‌ی مهم در مبحث نیازها و چالش‌های مدرسان آموزش زبان عربی در ايران می‌پرداخت. اين سه محور عبارتند از:

۱. حمايت‌های مورد نیاز به مدرسان حوزه آموزش مجازی زبان. (ده سوال)
 ۲. توانایی مدرسان در به‌کارگیری تجهیزات نوین در آموزش مجازی زبان. (هشت سوال)
 ۳. فعاليت‌های آموزشی هوشمند مدرسان در ياددهی مجازی زبان. (يازده سوال)
- هر پرسش دارای پنج گزینه‌ی خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد بود که در بررسی نهایی، به پاسخ‌های خیلی کم عدد صفر، کم عدد يك، متوسط عدد ۲، زیاد عدد ۳ و خیلی زیاد عدد ۴ داده شد؛ بدیهی است که پاسخ‌ها یکی از اعداد مابین صفر تا ۴ بود. پس از گردآوری پرسش‌های مربوط به هر سوال، برای نشان دادن میزان تأثیر هر مؤلفه، از شاخص تعیین وضعیت استفاده شد. با کم کردن کم‌ترین امتیاز (صفر) از بیشترین امتیاز (۴) و تقسیم آن بر تعداد حالت‌های امتیاز بندی شده در هر پرسش (۵-حالت) مشخص شد که اين فاصله در حدود ۸/ است. در ادامه با مقایسه‌ی نمره‌ی میانگین با اين شاخص، میزان تأثیر هر قسمت بر آموزش مجازی اندازه‌گیری شد. بدین ترتیب برای وضعیت خیلی کم عدد صفر تا ۸/، کم ۸/ تا ۱،۶، متوسط ۱،۶ تا ۲،۴، زیاد ۲،۴ تا ۳،۲ و خیلی زیاد ۳،۲ تا ۴ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، نرم‌افزار SPSS16 به کار برده شده و در آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین به دست آمده با عدد ۲ که در واقع میانگین وضعیت متوسط در داده‌ها بود مقایسه شد. در اين صورت اگر عدد به دست آمده با عدد ثابت ۲ اختلاف معناداری داشت، آن عامل به عنوان يك عامل تأثیرگذار به شمار می‌آمد. رتبه‌بندی پرسش‌های تأثیر گذار به عنوان يك عامل کلیدی بر اين اساس انجام گرفت و برای آنکه پاسخ‌های به دست آمده ساده‌فهم‌تر باشد، نتایج به صورت درصدی و بدون در نظر گرفتن تأثیرگذاری (۲۳/±) مثبت و منفی ۲۳/ ارائه گردید.

روش‌های آموزش زبان عربی در ايران

الف. روش‌های سنتی: در یک نگاه کلی، می‌توان روش‌های آموزش زبان در ایران از جمله زبان عربی را به دو شیوه سنتی و نوین تقسیم بندی نمود. در روش سنتی "تاریخی" فراگیر در واقع «موجودی انفعالی است و آموزشگر به عنوان انتقال دهنده‌ی اطلاعات، مسئولیت اصلی آموزش را بر عهده دارد. آموزشگر تلاش می‌کند ذهن فراگیران را با انبوهی از مفاهیم، اصول و اصطلاحات انباشته سازد و به این ترتیب رفتار آنها را نسبت به قبل تغییر دهد... به این روش‌ها، روش‌های آموزشگر محور نیز می‌گویند.» (صفوی، ۱۳۷۰: ۲۳۹) اما در روش‌های نوین، تلاش بر آن است تا فراگیر و نیازهای وی درکانون توجه قرار گرفته و نقش معلم، از دانای کل، به ناظر تغییر می‌نماید. «به اعتقاد مادلین هانتر، بهترین روش آموزش، بهترین روش آموزشگری و بهترین روش یادگیری وجود ندارد و می‌توان با توجه به تناسب، ظرافت و پیامدهای آنچه در کلاس رخ می‌دهد، رفتار و روش آموزش مناسب را انتخاب کرد.» (مهرمحمدی و عابدی، ۱۳۸۰: ۴۹)

از جمله روش‌های سنتی می‌توان به روش دستور- ترجمه، روش مستقیم (ر.ک: حقانی: ۱۳۸۳: ۲ و بعد) روش شینداری گفتاری (ر.ک: سلیمی، ۱۳۸۶: ۱۷۵ و بعد)، روش صامت (ر.ک: قوره، ۱۹۹۵: ۳۶۸ و بعد) و روش تلقین پذیری (ر.ک: همان، ۲۲۸ و بعد) اشاره نمود که با توجه به هدف پژوهش حاضر و مغایرت آن با توضیح این روش‌ها، از این امر پرهیز می‌شود.

ب. روش‌های نوین: از جمله روش‌های نوین در آموزش زبان می‌توان به روش‌های: رویکرد نقش‌گرا، آموزش مشارکتی، روش آموزش غیر مستقیم - مشاوره‌ای، روش خود آموزی، برگزاری مسابقه‌های ادبی و لغوی، آموزش رایانه محور و فناوری‌های الکترونیکی، ابتکارات فردی و روش آموزش همراه با گردش علمی اشاره نمود. با توجه به موضوع مقاله، روش آموزش رایانه محور، مورد بررسی بیشتر قرار می‌گیرد.

آموزش رایانه محور و فناوری‌های الکترونیکی: با پیشرفت روز افزون علوم در حیطه‌ی فناوری اطلاعات چه در زمینه‌ی سخت افزاری و چه در رابطه با نرم افزارها، شاهد بروز و ظهور وسایل سخت افزاری قابل حمل هستیم که با مجهز شدن به نرم افزارهای مختلف، فضایی بی‌نظر و منحصر به فرد و در عین حال پویا را در زمینه آموزش‌های مختلف و از جمله آموزش زبان‌های خارجی در اختیار فراگیران و مدرسان قرار داده است. «رایانه نوعی ابزار علمی برای آموزشگران و فراگیران است که مطابق با راهبردهای نوین آموزشی می‌توان از آنها

استفاده کرد.» (ذوفن، ۱۳۸۶: ۷۵) آموزش به کمک رایانه، به موقعیت‌های آموزشی اطلاق می‌شود که در آن آموزشگر مسئولیت اصلی و تدارک فعالیت‌های آموزشی و کنترل آن از طریق ارتباط مستقیم فراگیران با رایانه صورت می‌گیرد را بر عهده دارد. (شعبانی، ۱۳۸۲: ۲۲۱) البته در این مسیر چالش‌ها و راه‌کارهایی نیز وجود دارد که باید مورد بررسی قرار گرفته و بهترین و کارآمدترین شیوه‌ها و کاربردی‌ترین روش‌ها برای آموزش در این زمینه پیشنهاد گردد.

نیازها، مهارت‌ها و چالش‌های کاربرد فضای مجازی در آموزش زبان

عربی در ایران

پژوهشگران و نظریه پردازان حوزه آموزش زبان عربی برای آموزش این زبان به غیر عرب زبان‌ها، دو روش عام و خاص را تعریف نموده‌اند. روش عام بر پایه‌های علمی ثابت استوار است و ویژگی‌های مهم آن عبارتند از: ۱. بر پایه روانشناسی شکل می‌گیرد. ۲. تألیف درس‌های عربی بر اساس عقل و تجربه باشد نه از روی تقلید و حفظ. ۳. گام‌به‌گام شدن با فراگیرنده در آموزش مطالب از آسان به دشوار، از جزئی به کلی، از ساده به مرکب، از معلوم به مجهول و از محسوس به معقول، می‌تواند منجر به افزایش قدرت یادگیری شود. اما منظور از روش خاص، آن روش‌هایی است که هر آموزشگر برای رسیدن به اهدافش در آموزش خود به کار می‌برد. (ر. ک: الحصری، ۱۹۵۶: ۳ و بعد) بدیهی است استفاده از فضای مجازی و لوازم مرتبط با آن در آموزش زبان عربی، زیرمجموعه‌ی روش‌های خاص قرار می‌گیرد.

با پیشرفت روز افزون وسایل ارتباط جمعی و شبکه‌های اجتماعی و نیز گسترش نرم‌افزارهای موبایل محور در آموزش زبان در ایران از یک سو، بهبود کیفیت و سرعت اینترنت از سوی دیگر و فراگیری بیماری کرونا، استفاده اختیاری از فضای مجازی برای آموزش جای خود را به اجبار داد؛ این امر به نوبه‌ی خود منجر به شکل‌گیری مشکلات فراوانی در امر آموزش مجازی گردید که به عوامل بسیاری از جمله نامناسب بودن زیرساخت‌ها، عدم آشنایی مدرسان آموزش زبان (عربی) با دستگاه‌های الکترونیک و فضای مجازی، سرعت و پهنای باند کم اینترنت در کشور و... باز می‌گشت. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی چالش‌ها و نیازهای پیش‌روی روند مجازی آموزش زبان عربی به غیر عرب‌زبان‌ها در ایران پرداخته و در این راه از روش دلفی در طراحی پرسش‌نامه بهره جست و همان‌گونه که

گذشت این مهم را در سه محور اصلی مورد بررسی قرار داد، نتایج به دست آمده به شرح زیر ارائه می‌گردد:

محور اول: حمایت‌های مورد نیاز از مدرسان حوزه آموزش مجازی زبان عربی در ایران بعد از ارسال پرسشنامه‌ی اول که حالتی عمومی و کلی داشت، از مجموع پاسخ‌ها اینگونه برداشت شد که یکی از ابعاد مورد تأکید در آموزش زبان عربی در ایران به غیر عرب زبانها، مبحث حمایت‌های مادی و معنوی از مدرسان در این زمینه است. با توجه به تأکیدی که در پاسخ‌ها بر این امر شده و بر اهمیت آن صحه گذاشته بود، مجموعه‌ای از مؤلفه‌ها مطرح شد و در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار گرفت، این مؤلفه‌ها به شرح تصویر زیر بودند:

۱. هر دانشگاه باید مرکزی را برای آموزش مجازی زبان، داخل مجموعه خود تأسیس نماید.
 ۲. زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری لازم از سوی دانشگاه در اختیار اساتید قرار گیرد.
 ۳. برای آموزش هوشمند زبان، دوره‌های تخصصی برای اساتید دایر گردد.
 ۴. حمایت‌های مالی و معنوی ویژه‌ای از سوی دانشگاه در این زمینه صورت گیرد.
 ۵. کادر متخصصی در این زمین در دانشگاه مستقر گردد.
 ۶. فرنگ آموزش الکترونیک به اساتید آموزش داده شود.
 ۷. شیوه تدریس برخط اساتید، مورد ارزیابی قرار گیرد.
 ۸. شرایط محیطی مناسب برای تدریس برخط زبان در دانشگاه فراهم گردد.
 ۹. اساتید برای ساخت برنامه‌های آموزش برخط زبان، تشویق گردند.
 ۱۰. در نظر گرفتن حقوق بیشتر برای اساتیدی که به این شیوه به آموزش زبان می‌پردازند.
- بعد از بررسی پاسخ‌ها نتایج به این گونه مشاهده گردید: در شاخص‌های سوم، چهارم، ششم، هشتم و نهم تمامی شرکت‌کنندگان بر لزوم وجود موارد یاد شده اتفاق نظر داشتند و میانگین ۴ را به صورت کامل به دست آوردند. شاخص‌های اول، دوم، پنجم و هفتم نیز با درصد (۹۳،۸) و با میانگین 3.94 ± 0.25 مورد تأکید قرار گرفت و تنها در شاخص دهم که عبارت بود از در نظر گرفتن حقوق بیشتر برای اساتید و مدرسان آموزش زبان شاهد آن بودیم که ۵،۸۷ درصد از شرکت‌کنندگان و با میانگین 3.36 ± 0.56 به این امر پاسخ مثبت داده و ۱۲،۵ درصد نیز و با میانگین 1.24 ± 0.47 با آن مخالفت کرده بودند. بر این اساس می‌توان حمایت‌های لازم را به صورت زیر اولویت بندی نمود:

الف. حمایت‌های تکنیکی و آموزشی. ب. حمایت‌های زیرساختی و سخت افزاری. ج. حمایت‌های مادی و معنوی. د. حمایت‌های انسانی و خدمات فنی. هـ. حمایت‌های صرفاً مادی و نقدی.

جدول زیر به صورت درصدی، میزان موافقت پاسخ‌دهندگان را با هر یک از مؤلفه‌های ده‌گانه بالا در محور اول نشان می‌دهد.

با در نظر گرفتن نتایج به دست آمده، باید بر این نکته اذعان نمود که با توجه به شرایط موجود در ایران و آشنا شدن بیش از پیش با فضای مجازی و تجهیزات الکترونیکی سبک مانند تلفن‌های همراه و تبلت‌ها در امر آموزش زبان، باید تلاش ویژه‌ای از سوی دست‌اندرکاران و مسئولین مربوط جهت آماده نمودن شرایط برای اولویت‌های یاد شده صرف گردد تا شاهد بازدهی مناسب و مطلوب آموزش مجازی زبان عربی به فراگیران ایرانی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش زبان باشیم. نکته‌ی قابل توجه آن است که در بخش توضیحات، درصد بالایی از متخصصان و مدرسان، به کمبود چشمگیر امکانات و فضاهای تخصصی در امر آموزش مجازی زبان اشاره کرده و آن را عامل مهمی در عدم بازدهی مطلوب فرایند یادگیری در فراگیران دانسته بودند.

محور دوم: توانایی‌ها و مهارت‌های لازم مدرسان در به‌کارگیری تجهیزات نوین در آموزش

مجازی زبان عربی در ایران

در محور دوم، با در نظر گرفتن پاسخ‌های متخصصین به پرسش‌نامه‌ی اول، هشت مؤلفه‌ی مرتبط با توانایی‌های لازم در به‌کارگیری تجهیزات نوین آموزشی برای مدرسال فعال در

حیطه‌ی آموزش زبان عربی، طراحی شده و بر اساس روش دلفی، به عنوان پرسش‌نامه‌ی دوم از طریق گوگل فرم در اختیار پاسخ دهندگان (مدرسان، متخصصین انفورماتیک فعال در بخش آموزش و کارشناسان آموزش گروه‌های عربی) قرار گرفت. این مؤلفه‌ها به ترتیب عبارت بودند از:

۱. یادگیری کاربرد مناسب دستگاه‌های هوشمند توسط استاد
 ۲. به کارگیری نرم‌افزارها و آپ‌های آموزشی در دستگاه‌های هوشمند توسط استاد
 ۳. فرستادن مواد آموزشی با استفاده از دستگاه‌های هوشمند توسط استاد
 ۴. ارسال درس‌ها و آموزش‌های استاد توسط موبایل و تبلت
 ۵. آشنایی با تعمیرات تخصصی وسایل هوشمند آموزشی توسط استاد
 ۶. برگزاری کلاس‌ها و مدیریت آن از طریق دستگاه‌های هوشمند توسط استاد
 ۷. طراحی جلسات آموزشی با کمک تجهیزات هوشمند توسط استاد
 ۸. توانایی در طراحی فضاهای مجازی مبتنی بر محیط اصلی یادگیری زبان
- بعد از بررسی پاسخ‌ها مشخص گردید که در شاخص‌های اول، دوم، سوم، ششم و هشتم، تمامی متخصصین پاسخ دهنده، قائل به وجود صد در صدی این مهارت‌ها در مدرسان و اساتید آموزش زبان عربی بودند؛ بنابراین میانگین ۴ کامل در آزمون T تک‌نمونه‌ای میانگین‌های به دست آمده بر اساس عدد ثابت ۲ (در این پژوهش نمره‌ی ۲ میانگین مقادیر وضعیت متوسط است) حاصل گشت. شاخص چهارم یعنی ارسال موردی درس‌ها و آموزش‌های استاد یا مدرس (ونه ارسال منابع و مواد آموزشی) با ۹۲٫۹ درصد، با میانگین ۲۸٪/±۳٫۶۹ در جایگاه دوم و شاخص هفتم یعنی طراحی جلسات آموزشی با کمک تجهیزات هوشمند الکترونیکی توسط استاد با ۷۷٫۶ درصد با میانگین ۲۱٪/±۳٫۱۳ در جایگاه سوم قرار گرفت. در نهایت نیز شاخص پنجم که به آشنایی با تعمیرات تخصصی وسایل هوشمند آموزشی توسط استاد اختصاص داشت با ۶۶٫۷ درصد با میانگین ۲۰٪/±۲٫۹۸، در جایگاه چهارم و آخر قرار گرفت.

از اطلاعات به دست آمده اینگونه برداشت می‌شود که مهارت‌ها و توانایی‌های لازم و ضروری برای اساتید و مدرسان حوزه آموزش زبان عربی در ایران از دیدگاه متخصصان این زمینه، به ترتیب اولویت به شرح زیر قابل ارائه می‌باشد:

الف. مهارت بالا در به کار بردن تجهیزات هوشمند، اعم از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای موجود در این زمینه برای ارتباط مؤثر با فراگیران زبان عربی به صورت مجازی.

ب. برقراری ارتباط مجازی با فراگیران از طریق ارسال مجازی جلسات تدریس.

ج. توانایی طراحی جلسات آموزشی برخط با استفاده از دستگاه‌های هوشمند.

در نهایت باید به این نکته توجه نمود که هرچند تعمیرات تخصصی دستگاه‌های هوشمند نمی‌تواند از مهارت‌های لازم برای مدرسان آموزش زبان به شمار آید، ولی داشتن مقدار لازمی از معلومات در این زمینه برای برطرف نمودن مشکلات لحظه‌ای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری که در روند آموزش مشکل ایجاد می‌نماید، می‌تواند بسیار مفید و کارآمد بوده و مانع از عدم برگزاری کلاس به خاطر این مشکلات احتمالی گردد.

محور سوم: فعالیت‌های آموزشی هوشمند مدرسان در یاددهی مجازی زبان عربی در ایران در محور سوم، فعالیت‌های آموزشی هوشمند مدرسان در زمینه آموزش زبان عربی مد نظر قرار گرفت. در این زمینه، یازده شاخص تعریف شده و از طریق پرسشنامه در اختیار متخصصین این حوزه قرار گرفت. این شاخص‌ها به ترتیب عبارت بودند از:

۱. ارسال متن‌های حاوی لغات جدید از طریق موبایل و تبلت.

۲. فرستادن فایل‌های صوتی و تصویری همراه با تمرین‌های مرتبط

۳. استفاده از کتاب‌های صوتی با بهره‌گیری از موبایل و تبلت
 ۴. تهیه فایل‌های صوتی برای فراگیران توسط استاد و ارسال آن
 ۵. تمرین نوشتن با بهره‌گیری از وسایل کمک آموزشی هوشمند
 ۶. ایجاد فضاهای مجازی گفتگو محور با مشارکت استاد و دانشجویان
 ۷. ساخت برنامه‌های کاربردی با استفاده از تمرین‌های گفتاری
 ۸. ارسال برنامه‌های صوتی و تصویری با استفاده از نرم‌افزارهای مربوطه برای فراگیران
 ۹. طراحی بازی‌های نرم‌افزاری در بالا بردن سطح واژگانی فراگیران.
 ۱۰. مشارکت در انجمن‌های علمی و گفتگوهای مجازی مرتبط با آن
 ۱۱. گفتگوی مجازی دوطرفه میان استاد و فراگیر از طریق موبایل و تبلت
- در این زمینه نیز در شاخص‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم، ششم، هفتم و دهم شاهد پاسخ دهی صد در صدی و میانگین ۴ کامل در آزمون T تک‌نمونه‌ای، با لزوم وجود این فعالیت‌ها در فرایند آموزش هستیم. نقطه مشترک این شش شاخص، عبارت است از لزوم مشارکت استاد و دانشجو در فضای مجازی به صورت رابطه دو طرفه و متقابل برای ایجاد فضایی شبیه محیط حضوری آموزش با تأکید فراوان بر استفاده از منابع مؤثر در این زمینه و قرار دادن آنها به صورت مجازی در اختیار فراگیران. این شاخص‌ها آگاهانه بر تمرین‌های شنیداری، دیداری و گفتاری تأکید داشتند و پاسخ صد در صدی متخصصین به آنها، نشان‌دهنده اهمیت فراوان آن در روند یادگیری است. این امر شاید از زاویه دیگر نشان‌دهنده این واقعیت نیز باشد که متخصصین هنوز فضای مجازی را به عنوان تلاشی برای ایجاد محیطی مشابه فراگیری حضوری تلقی کرده و آن را به عنوان یک محیط و فضای مستقل در امر آموزش در نظر نمی‌گیرند. این پدیده به نوبه‌ی خود چالشی به شمار می‌آید که باید در یک پژوهش مستقل مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.
- شاخص اول و یازدهم یعنی ارسال متن‌های حاوی لغات جدید از طریق موبایل و تبلت با ۹۳٫۸۱ درصد مثبت و با میانگین 3.94 ± 0.25 ، در مرحله‌ی دوم قرار می‌گیرد. البته این شاخص‌ها نیز از نظر ماهیتی بسیار شبیه شاخص‌های گروه اول بوده و با توجه به درصد بالایی که به خود اختصاص داده با کمی چشم پوشی، می‌توان آن‌ها را در گروه اول قرار داد. در جایگاه سوم و با ۸۰ درصد نظر مثبت با میانگین 3.33 ± 0.26 ، شاخص هفتم قرار می‌گیرد که به ساخت

برنامه‌های کاربردی با استفاده از تمرین‌های گفتاری اختصاص دارد. در نهایت نیز در جایگاه چهارم و آخر، شاخص نهم یعنی طراحی بازی‌های نرم‌افزاری در بالابردن سطح واژگانی فراگیران قرار می‌گیرد که ۷۵ درصد نظرات مثبت با میانگین 3.09 ± 0.21 را به خود اختصاص داده است. در این زمینه ذکر این نکته ضروری است که در حال حاضر نرم‌افزارهای هوشمند بسیاری طراحی شده‌اند که به شیوه‌ای مناسب، در دسترس و تقریباً آسان، قادر به طراحی بازی‌های گفتاری هستند. بدیهی است آشنایی مدرسان حوزه آموزش زبان عربی با این دسته از نرم‌افزارها، به آنها این امکان را می‌دهد که بسیاری از تمرین‌های گفتاری، شنیداری و نوشتاری را به صورت بازی در اختیار فراگیران قرار دهند تا در کنار جذابیت بازی، آنها را در یادگیری مهارت‌ها لازم زبان‌آموزی، توانمند سازد.

با توجه به آنچه گذشت، اولویت‌های محور سوم به ترتیب به صورت زیر است:

الف. لزوم وجود رابطه دو طرفه میان یاد دهنده و فراگیر در فضای مجازی.

ب. ارسال متن‌های حاوی واژه‌های جدید از طریق فضای مجازی.

ج. ساخت برنامه‌های کاربردی گفتار محور.

د. طراحی بازهای نرم‌افزاری جهت بالابردن توانایی‌های واژگانی، شنیداری، گفتاری و...

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج به دست آمده از این پژوهش که حاصل پاسخ کارشناسان و متخصصان و مدرسان فعال در این حوزه در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش زبان در ایران بود هرچند در بسیاری از داده‌های آماری خود با مقاله‌هایی که در زمینه‌ی استفاده از فضای مجازی در امر آموزش نگاشته شد هم سویی داشت، اما از آن جهت که در مورد آموزش مجازی زبان عربی به پژوهش پرداخته بود در خروجی خود، به مواردی دست یافت که بهره‌برداران آن در امر آموزش

مجازی زبان عربی می‌تواند بسیاری از ضعف‌های این حیطه از آموزش در ایران را پوشش دهد. لزوم به‌کارگیری مناسب فضای مجازی در آموزش زبان عربی، بالا بردن مهارت‌های مدرسان در استفاده‌ی مناسب و کاربردی از این فضا و حمایت از آنها در این زمینه، امری است که تمامی دست‌اندرکاران مبحث آموزش زبان و ادبیات عربی بر آن اتفاق نظر دارند و از طرفی بر کمبودهای موجود در این زمینه نیز صحنه می‌گذارند. با توجه به پرسش‌های مطرح شده در این پژوهش باید به این امر اذعان نمود که در ایران هنوز به فضای مجازی و امکانات آن به عنوان یک راه‌کار مستقل، کارآمد و پویا جهت آموزش زبان عربی نگاه نمی‌شود، به همین خاطر نیز بیشتر تلاش‌های صورت گرفته در این میدان، در پی شبیه نمودن فضای مجازی به محیط‌های واقعی و حضوری تدریس و آموزش زبان به عنوان راه‌کاری موقت و گذرا در همه‌گیری بیماری کرونا، بوده‌اند و این امر مهم‌ترین چالش و مانع پیش روی فضای مجازی در تبدیل شدن به یک امکان بالفعل در آموزش زبان عربی در ایران به شمار می‌رود؛ حال آنکه اگر به این فضا به صورت مستقل نگریسته شود با میدانی گسترده و بی‌پایان همراه با امکاناتی فراوان برای آموزش زبان روبرو خواهیم بود که در بسیاری از شرایط شاید کارآمدتر و پویاتر از تدریس حضوری ظاهر گردد. از دیگر چالش‌های فراروی آموزش مجازی زبان عربی می‌توان به عدم وجود نیروی متخصص فنی در طراحی فضای مناسب آموزش و ایجاد محتواهای الکترونیکی اشاره نمود. عدم حمایت مناسب از دست‌اندرکاران آموزش مجازی زبان عربی از سوی نهادهای بالادستی نیز یکی دیگر از چالش‌های این حیطه به شمار می‌آید؛ با توجه به نتایج به دست آمده، برخی راه‌کارها و پیشنهادها که می‌تواند چالش‌ها و موانع مطرح شده را برطرف نموده و در کارآمدتر نمودن امر آموزش مجازی زبان عربی مؤثر باشد ارائه می‌گردد:

۱. لزوم تأسیس مرکزی در وزارت علوم که مسئول آموزش مجازی به ویژه آموزش زبان بوده و در تمامی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که در امر آموزش زبان و از جمله آموزش زبان عربی کوشا هستند، دارای دفتر و مرکزی مستقل باشد. بدیهی است که در حال حاضر وزارت علوم در این زمینه فعال است و در دانشگاه‌های کشور نیز مراکز هوشمندسازی مشغول کار هستند؛ ولی با توجه به شرایط ویژه آموزش زبان، نیاز به مرکزی مستقل که جدای از مبحث کرونا و اجبار در امر آموزش مجازی، عهده‌دار این مهم در هر شرایطی باشد به

شدت احساس می‌شود. بنابراین، پیشنهاد یادشده ناظر بر ایجاد مرکزی مستقل در زمینه هوشمند سازی، جذب نیروی متخصص، فراهم آوردن شرایط مجازی محیطی، حمایت مادی و معنوی از مدرسان و دست‌اندرکاران و... در حیطه آموزش زبان است. این امر نه تنها در آموزش زبان عربی و زبان‌های خارجی، که در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبان‌ها در ورای مرزهای ایران نیز مؤثر و کارساز خواهد بود.

۲. ضرورت آموزش نیروهای مجرب و کارآزموده در علوم کامپیوتر، انفورماتیک، فضای مجازی، مهندسی نرم افزار و مانند آن با تخصص آموزش زبان و به کارگیری آنها در مرکز یادشده در مورد اول. بدیهی است وجود این نیروها باعث طراحی و راه‌اندازی مراکز سخت افزاری و نرم افزارهای ویژه‌ی آموزش زبان (عربی) شده و فعالیت در این حیطه را بیش از پیش تخصصی، کارآمد و حرفه‌ای خواهد نمود.

۳. برگزاری کارگاه‌های آموزشی مناسب برای اساتید و مدرسان و بهره‌برداری از تجربیات دانشگاه‌های موفق در سراسر جهان در امر آموزش زبان عربی به غیر عرب زبان‌ها.

۴. بهره‌گیری از تجربه‌ی متخصصان و دست‌اندرکاران آموزش مجازی زبان عربی به غیر عرب‌زبان‌ها در کشورهای عربی و به ویژه در کشورهایی مانند لبنان و مصر و عربستان که در این زمینه تلاش‌های چشم‌گیری داشته و به موفقیت‌های ارزنده‌ای نیز دست یافته‌اند. امید است با بهره‌گیری از این امکانات، شاهد ایجاد بستری کاربردی‌تر و پویاتر در امر آموزش مجازی زبان عربی در ایران عزیز اسلامی باشیم.

فهرست منابع

کتاب‌های عربی

- الحصري، ساطع، (۱۹۵۶)، أصول تدريس اللغة العربية، بيروت، دار الكشاف.
- عبدالله، عمر الصديق (۲۰۰۸) تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها، الحرم: الدار العالمية للنشر و التوزيع.
- العصيلي، عبدالعزيز بن ابراهيم (۱۴۲۲هـ) أساسيات تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى، مكة المكرمة، جامعة أم القرى.
- قورة، على عبد السميع، وجيه المرسى ابو لبن، (۱۹۹۵) الاستراتيجيات الحديثة في تعليم وتعلم اللغة، القاهرة، مصر، مطبعة الشيماء.

کتاب‌های فارسی

- ذوفن، شهناز، (۱۳۸۶)، کاربرد فناوری‌های جدید در آموزش، تهران، انتشارات سمت.
- سرمد، غلامعلی، (۱۳۷۹)، نگرش کاربردی بر روش‌های تدریس و هنر معلمی، تهران: نشر آوای نور.
- شعبانی، حسن، (۱۳۸۲)، مهارت‌های آموزشی، تهران، انتشارات سمت.
- صفوی، امان الله، (۱۳۷۰)، کلیات روش‌ها و فنون تدریس، تهران، انتشارات معاصر.
- میرزامحمدی، محمدحسن، (۱۳۸۳)، کتاب ارشد (روش‌ها و فنون تدریس، برنامه‌ریزی آموزش و درسی و تکنولوژی آموزش)، تهران: انتشارات پوران پژوهش.

مجلات فارسی و عربی

- تقوی، سیدعلیرضا و ضیغمی، علی (۱۳۹۳) «اینترنت ابزار کارایی برای دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات عربی»، همایش ملی کارآفرینی و تجاری سازی رشته‌ی زبان و ادبیات عربی و ششمین گردهمایی سراسری مدیران گروه‌های عربی، دانشگاه سمنان، (۱۸-۱).
- حقانی، نادر، (۱۳۸۳)، «روش دستور- ترجمه در بستر آموزش الکترونیکی»، پژوهش زبان‌های خارجی، شماره ۲۲، (۱۰۳-۱۱۸).
- الخطیب، لطفی (۲۰۱۱م) «استخدام الإنترنت في الأنشطة الأكاديمية وغير الأكاديمية من وجهة نظر طلبة كلية الطب في جامعة العلوم والتكنولوجيا الأردنية»، مجلة العلوم التربوية والنفسية، جامعة البحرين، مركز النشر العلمي، مجلد ۱۲، عدد ۲، (۳۱۲-۲۸۷).
- رضائیان، محسن (۱۳۹۷) «آشنایی با روش دلفی (سخن سردیر)»، مجله‌ی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، دور هفدهم، صص ۹۴-۹۳.

سلیمی، علی، (۱۳۸۶) «آموزش عربی در مدارس و دانشگاه‌های ایران. (نقص‌ها، کاستی‌ها و راهکارها)»، مجموعه مقالات همایش مدیران گروه‌های عربی کشور، دانشگاه بوعلی همدان، شماره ۱، (۸۰ _ ۹۷).

مهرمحمدي، محمود و عابدي، لطفعلی (۱۳۸۰) «ماهیت تدریس و ابعاد زیبا شناختی آن»، مجله مدرس، ش ۵ (۳)، (۴۳_۵۷).

منابع لاتین

- Brownson RC, Baker EA, Deshpande AD, Grillespie KN. *Evidence-based public health*. 3rd ed. New York, NY: Oxford University Press. 2018.
- Goodman CM. *The Delphi technique: a critique*. *Journal of advanced nursing* 1987 Nov;12(6):729- 34.
- Linstone HA, Turoff M. *The Delphi survey: method techniques and applications*. Reading: Addison-Wesley; 1975.
- Lindeman CA. *Delphi survey of priorities in clinical nursing research*. *Nursing research* 1975;24(6):434- 41.
- McMillan SS, King M, Tully MP. *How to use the nominal group and Delphi techniques*. *International Journal of Clinical Pharmacy*, 2016; 38(3): 655-62.
- Dempsey PA, Dempsey AD. *Using nursing research Process, critical evaluation, and utilization*. Lippincott Williams & Wilkins; 2000.
- McGeary J. A critique of using the Delphi technique for assessing evaluation capability-building needs. *Evaluation Journal of Australasia* 2009 Mar;9(1):31-9.

سایت‌های اینترنتی

نویسنده نامعلوم (۱۴۰۰/۰۵/۱۵)، «روش دلفی چیست؟ کاربرد، مثال و...»

<https://pmpiran.com/delphi-method>

References:**Arabic books**

Al-Hussary, Satie, (1954), The Origins of Teaching the Arabic Language, Beirut, Dar Al-Kashf.

Abdullah, Omar Al-Siddiq (2008) Teaching Arabic to Non-Native Speakers, Al-Haram: International House for Publishing and Distribution.

Al-Osaili, Abdul Aziz bin Ibrahim (1422 A.H.) The Basics of Teaching Arabic to Speakers of Other Languages, Mecca, Umm Al-Qura University.

Qura, Ali Abdel-Sami', and Wajeeh Al-Mursi Abu Laban, (1995) Modern Strategies in Teaching and Learning Language, Cairo, Egypt, Al-Shaimaa Press.

Persian books

Zofan, Shahnaz, (2008), Application of new technologies in education, Tehran, Samit Publications.

Sarmad, Gholam Ali, (1379), applied approach to teaching methods and teaching art, Tehran: Avai Noor Publishing.

Shabani, Hassan, (2012), Educational Skills, Tehran, Samt Publications.

Safavi, Amanullah, (1370), General methods and techniques of teaching, Tehran, Contemporary Publications.

Mirzamohammadi, Mohammad Hassan, (2013), Arshad book (teaching methods and techniques, teaching and curriculum planning and teaching technology), Tehran: Puran Research Publications.

Persian and Arabic magazines

Taqvi, Seyed Alireza and Zaighmi, Ali (2013) "Internet as a job search tool for Arabic language and literature students", National Conference on Entrepreneurship and Commercialization of Arabic Language and Literature and the 6th National Meeting of Arabic Department Managers, Semnan University, (1-18) .

Haqqani, Nader, (2008), "The method of grammar-translation in the context of electronic education", Foreign Languages Research, No. 22, (118-103).

Al-Khatib, Lutfi (2011) "Using the Internet in Academic and Non-Academic Activities from the Point of View of Students of the College of Medicine at the Jordan University of Science and Technology", Journal of Educational and Psychological Sciences, University of Bahrain, Center for Scientific Publishing, Volume 12, Number 2, (312-287).

Rezaian, Mohsen (2017) "Getting to know the Delphi method (editor's speech)", Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences, 17th round, pp. 1093-94.

Salimi, Ali, (1386) "Arabic education in Iranian schools and universities. (flaws, shortcomings and solutions)", collection of articles of the conference of directors of Arabic groups in the country, Boali University of Hamedan, number 1, (80-97).

Mehrmohammadi, Mahmoud and Abedi, Lotfali (2008) "The nature of teaching and its aesthetic dimensions", Modares magazine, No. 5(3), (57-43).

Latin resources

Brownson RC, Baker EA, Deshpande AD, Grillespie KN. *Evidence-based public health*. 3rd ed. New York,NY: Oxford University Press. 2018.

Goodman CM. *The Delphi technique: a critique*. *Journal of advanced nursing* 1987 Nov;12(6):729- 34.

Linstone HA, Turoff M. *The Delphi survey: method techniques and applications*. Reading: Addison-Wesley;1975.

Lindeman CA. *Delphi survey of priorities in clinical nursing research*. Nursing research 1975;24(6):434- 41.

McMillan SS, King M, Tully MP. *How to use the nominal group and Delphi techniques*. International Journal of Clinical Pharmacy, 2016; 38(3): 655-62.

Dempsey PA, Dempsey AD. *Using nursing research Process, critical evaluation, and utilization*. Lippincott Williams & Wilkins; 2000.

McGeary J. A critique of using the Delphi technique for assessing evaluation capability-building needs. *Evaluation Journal of Australasia* 2009 Mar;9(1):31-9.

website

Unknown author (15/05/1400), "What is the Delphi method?" Application, example and..." <https://pmpiran.com/delphi-method>

تطبيق الفضاء الإلكتروني في تدريس اللغة العربية، الاحتياجات والتحديات

(باستخدام طريقة دلفي في جمع البيانات)

نوع المقالة: أصيلة

محمودرضا توکلی محمدی*، علی باقر طاهری نیا

۱. أستاذ مساعد، قسم تعليم اللغة العربية، جامعة فرهنكيان، فرديس آيت الله طالقاني قم، ايران، طهران

۲. أستاذ بقسم اللغة العربية وآدابها، جامعة طهران، كلية العلوم الإنسانية، ايران، طهران.

الملخص

اليوم ومع التطور المذهل لوسائل الإعلام ودورها البارز في التعليم من ناحية وبوباء فيروس كورونا من ناحية أخرى ، لعب التعليم الافتراضي دورًا مهمًا للغاية في نظام التعليم العالمي وهذا يدرس استراتيجيات وتحديات التعليم الافتراضي. بناءً على ذلك ، تستخدم المقالة الحالية طريقة المسح الميداني وطريقة جمع استبيانات البيانات بناءً على طريقة دلفي، وتدرس آراء الخبراء في مجال التعليم الافتراضي حول دور الفضاء الإلكتروني وتطبيقه في تدريس اللغة العربية في إيران. على هذا الأساس، تم اختيار المبحوثين على الاستبيانات من بعض خبراء الأجهزة والبرمجيات الناشطين في مجال التعليم وخبراء التعليم الجامعي في أقسام اللغات وأساتذة ومعلمي اللغة العربية في ايران. بعد تقديم مرحلتين من الاستبيان الأولى والتأكد من صحته وموثوقيته وفق طريقة دلفي، في المرحلة الثالثة تم تصميم أسئلة متخصصة في ثلاثة مجالات للمهارات اللازمة والدعم المطلوب والأنشطة التعليمية الذكية، والتي تم تقديمها بالشكل من الاستبيان الأخير. تم تحليل الإجابات الواردة بواسطة برنامج SPSS16 وعينة اختبار T؛ تظهر النتائج حقيقة أن التحدي الأهم في التعليم الافتراضي للغة العربية في إيران هو عدم النظر إلى هذه القضية بشكل مستقل ومنفصل، وبالتالي تم إهمال أهم الاحتياجات في هذا المجال. يمكن أن تؤدي هذه النظرة المستقلة إلى تعليم اللغة العربية الافتراضي، إلى جانب الاستفادة من تجربة البلدان الناطقة باللغة العربية في مجال التدريس الافتراضي للغة العربية وتدريب الخبراء في مجالات الأجهزة والبرمجيات والتعليم، تؤدي إلى ازدهار وحيوية تدريس اللغة العربية الافتراضية. يمكن أن يكون إنشاء منصة برمجية مشتركة بين جميع المنظمات النشطة في مجال التدريس الافتراضي للغة العربية في إيران مفيدًا جدًا في هذا الصدد.

الكلمات الرئيسية: طريقة دلفي، برنامج spss، الفضاء الإلكتروني، التعليم عبر الإنترنت، اللغة العربية.

Application of cyberspace in Arabic language teaching, needs and challenges (using Delphi method in data collection)

Article Type: Research

¹Mahmoodreza tavakoli mohamadi¹, Assistant Professor, Department of Arabic Language Education, Farhangian University, Ayatollah Taleghani Campus, Qom, Iran: Tehran.

²Alibaqer taheeriniya, Professor, Department of Arabic Language and Literature, University of Tehran, Faculty of Humanities, Tehran, Iran.

Abstract

Today, with the astonishing development of mass media and their prominent role in education on the one hand and the epidemic of coronavirus on the other hand, virtual education has played a very important role in the world education system and this examines the strategies and challenges of virtual education. Reminded. Based on this, the present article uses the field-survey method and the method of collecting data questionnaires based on the Delphi method, examines the views of experts in the field of virtual education on the role and application of cyberspace in teaching Arabic in Iran. Accordingly, the respondents of the questionnaires were selected from hardware and software experts active in the field of education, university education experts in language departments, and professors and teachers of Arabic language at the university. After presenting the two stages of the initial questionnaire and confirming its validity and reliability according to the Delphi method, in the third stage, specialized questions were designed in three areas of necessary skills, required support and intelligent educational activities, which were presented in the form of the final questionnaire. The answers received were analyzed by SPSS16 software and the mean sample T-test; The results show the fact that the most important challenge in the virtual education of the Arabic language in Iran is not to look at this issue independently and separately, and therefore the most important needs in this field have been neglected. This independent view, along with benefiting from the experience of Arabic-speaking countries in the field of virtual teaching of the Arabic language and training of experts in the fields of hardware, software and education, can lead to the flourishing and vitality of virtual Arabic teaching. Creating a software platform common to all the organizations active in the field of virtual teaching of Arabic in Iran can be very useful in this regard.

Keywords: Delphi method, spss software, cyberspace, online education, Arabic language.

* Corresponding Author

Mr.tavakoli@cfu.ac.ir